

УДК 398.8(476.2-37Рагачоў)

В. А. Сцепчанка

**Навук. кір. – В. С. Новак, д-р філал. навук, прафесар
ПРЫПЕЎКІ Ў ПЕСЕННЫМ РЭПЕРТУАРЫ ЖЫХАРОЎ
ВЁСКІ ЦАГЕЛЬНЯ РАГАЧОЎСКАГА РАЁНА
ГОМЕЛЬСКОЙ ВОБЛАСЦІ**

У артыкуле асэнсоўваюцца прыпеўкі на аснове аўтэнтычнага фальклорнага матэрыялу, які захоўваецца ў архіве Балатнянскай сельскай бібліятэкі. Аўтарам зроблена спроба класіфікацыі мясцовых частушак, вызначана іх тэматычная разнастайнасць, засяроджана ўвага на асноўных матывах, а таксама на сродках мастацкай выразнасці.

У беларускай народнай песнятворчасці важнае месца займаюць прыпеўкі. Менавіта з дапамогай гэтага фальклорнага жанра адлюстроўваліся і адлюстроўваюцца важныя з’явы ў жыцці грамадства. У адрозненне ад песень, менавіта гэты жанр са сваёй мелодыяй звязаны нетрывала: адна і тая ж прыпеўка выконваецца на розныя матывы. Прыпеўкі вельмі чуйна адлюстроўваюць настрой, перажыванні і пачуцці людзей. Варта адзначыць, што ў народзе гэты жанр называецца па-рознаму. У вёсках Балатнянскага сельскага савета Рагачоўскага раёна ўжываецца тэрмін «частушка». Асноўныя тэмы частушак – каханне, сяброўства, праблемы, звязаныя з грамадскім жыццём. Амаль усе частушкі маюць жартоўны характар. Некаторыя прыпеўкі звязаны адна з другой сэнсава, некаторыя з іх з’яўляюцца зваротамі да лірычных герояў. У артыкуле выкарыстаны матэрыялы архіва Балатнянскай сельскай бібліятэкі, філіяла № 13 Рагачоўскай Цэнтральнай бібліятэкі імя Уладзіміра Караткевіча. Першая група частушак, у якіх звяртаюцца да лірычнага героя, прысвечана прыгожаму гарманісту:

На столе стоит тарелка,

Под тарелкой белый лист.

Не гармошка увлекает,

Завлекает гармонист (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Таццяны Дзмітраўны, 1930 г. н.).

Характэрнай рысай прыпевак гэтай групы, зыходзячы з фактычнага матэрыялу, з’яўляецца наяўнасць «парады – зварота» да гарманіста пасля ўступу:

Фольклористика и этнография

Гармонисту етому

Я девушку советую.

Предложение даю:

Люби подружаньку мою (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Таццяны Дзмітраўны, 1930 г. н.)

Трэцяя частка частушак пра гарманіста мае характар усхвалення альбо пахвалы, адрасаванай гарманісту, аб чым сведчаць наступныя радкі:

Ой, спасибо гармонисту,

Ой, спасибо треста.

Ни в одной деревне нету

Такого гармониста (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Таццяны Дзмітраўны, 1930 г. н.)

Сустрэкаюцца асобныя тэксты ў гэтай групе прыпевак, у якіх зварот да лірычнага героя гучыць жартоўна-іранічна:

Гармонист, гармонист,

Розовые щёчки.

З- за тебя я, гармонист,

Не доспала ночки.

Гармонист, гармонист,

Я в тебя влюбляюсь.

Если есть в тебя жена,

То я извиняюсь (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Таццяны Дзмітраўны, 1930 г. н.)

Другая група жартоўных частушак прысвечана тэме ўзаемаадносін паміж хлопцам і дзяўчынай, тэме здрады. Дзяўчына ведае пра несумленныя паводзіны хлопца, але яна асабліва не перажывае:

Мене милый изменил,

А я нарумянилась,

Только вышла на крылечка,

Снова понаравилась.

Мене милый изменил,

Думал, что повешуся.

Задавися, милый, сам,

Я верёвочку подам (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Валянціны Паўлаўны, 1957 г. н.)

Акрамя таго, сярод гэтых частушак можна знайсці шмат такіх, якія прысвечаны высмейванню «скараспелых» кавалераў:

На столе стоит тарелка,

А в тарелке масло.

Актуальные проблемы филологии

107

Я такого кавалера

Закину за прасла (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Валянціны Паўлаўны, 1957 г. н.).

У некаторых тэкстах прыпевак гучыць матыў жалю дзяўчыны па прычыне расчаравання дзяўчыны ў сваім закаханым:

Дайте чаю, дайте чаю,

Дайте чаю с молоком.

И сама теперь я каюсь,

Что гуляла с дураком (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Валянціны Паўлаўны, 1957 г. н.).

Многія з мясцовых прыпевак прысвечаны актуальным праблемам грамадскага жыцця, напрыклад, асуджэнню пляткарства:

Не судите меня, бабы,

Я не подсудимая.

У меня на это есть

Матушка родимая.

Скоро, скоро я уеду,

И машина загудит.

Тогда люди перестанут

Про мою любовь судить (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Валянціны Паўлаўны, 1957 г. н.).

Распрацоўваецца ў прыпеўках і праблема няшчырага сяброўства:

На меня наговорили

На меня наюбили

Подруга верная моя

Наговорила на меня.

С неба звездочка упала

На железный сундучок

Вся любовь моя пропала

Праз подружки язычок (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Валянціны Паўлаўны, 1957 г. н.).

У пераважнай большасці прыпевак пераважае так прыём мастацкай выразнасці, як гіпербала:

А мой мілы лысы, лысы,

А куда же яго дзецъ

*Еслі зеркала не будзе,
Буду в лысіну глядзець.
Ой, дзевки, беда,
Куда мне дзевацца,
Па калена барада
Лезе цэловацца.*

Фольклористика и этнография

108

Меня милый не целует

Говорит курносыя

А я его не целую

Черта долгоносова (запісана ў в. Крыстаполле Рагачоўскага раёна ад Сцяколенка Алены Мікалаеўны, 1957 г. н.).

Даволі часта ў прыпеўках гучыць зварот да дзяўчат, каб яны не праяўлялі асаблівага даверу да тых маладых людзей, якія несур'ёзна адносяцца да каханья:

Девочки, не верьте,

Все ребята – черти,

Божатся, клянутся,

Отойдут – смеются (запісана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Таццяны Дзмітраўны, 1930 г. н.).

З дабрадушным гумарам распавядаецца ў некаторых прыпеўках пра перажыванні дзяўчыны ў сувязі з немагчымасцю выбудаваць сямейныя адносіны з маладым чалавекам:

Полюбила я парнишку,

А он, девушки, еврей.

Я ему насчёт женитьбы,

А он мне насчёт курей (запісана ў в. Крыстаполле Рагачоўскага раёна ад Сцяколенка Алены Мікалаеўны, 1957 г. н.).

Сацыяльнай заостранасцю вызначаюцца прыпеўкі аб салдатчыне, якая для людзей таго далёкага ад нас гістарычнага часу была своеасаблівым ярмом нявольніцтва. Прыпеўкі гэтай групы напоўнены сумам і тугой, бо службай ў арміі было абумоўлена расстанне закаханых:

Ой гора, гора

Пакрыта марлею,

Майго млага

Забрали в армию.

Милый в армию уходит

На четыре годика.

Хоть и пять буду ждать

Я ещё молоденькая (записана ў в. Крыстаполле Рагачоўскага раёна ад Сцяколенка Алены Мікалаеўны, 1957 г. н.).

Мастацкія сродкі прыпевак абумоўлены іх жанравай прыродай і той функцыяй, якую яны выконвалі як надзвычай дынамічныя, апэратыўныя творы. Прыпеўкі адрозніваюцца вельмі эканомнымі і яркімі сродкамі выразнасці, каб стварыць пэўны настрой. Адпаведныя асацыяцыі ў слухача выклікаюцца самой інтанацыяй верша, яго настроем:

Актуальные проблемы филологии

109

Ой, канава, ты канава,

Які чорт цябе капаў.

Шоў мілèнак на свіданне,

Галавой туды ўпаў (записана ў в. Крыстаполле Рагачоўскага раёна ад Сцяколенка Алены Мікалаеўны, 1957 г. н.).

Пачуцці і душэўны стан чалавека, яго хваляванні і перажыванні вельмі часта параўноўваюцца, супастаўляюцца са станам ці з'явай прыроды каб надаць гэтым пачуццям яскравасці:

С неба звèздочка упала,

И другая упадёт.

Ждала, ждала я милово,

Он наверно не придёт (записана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна ад Сцепчанка Валянціны Паўлаўны, 1957 г. н.).

Сустрэкаюцца ў мясцовых запісах прыпеўкі з паралелізмам, дзе адсутнічае сэнсавая сувязь паміж часткамі прыпеўкі. Гэта так званы фармальны паралелізм, які з'яўляецца важным мастацкім элементам і адыгрывае ролю менавіта ў самім творчым акце спевака:

На столе стоит тарелка,

На тарелке помидор,

Миша Лёну вызывает

На минутку в коридор (записана ў в. Старая Алешня Рагачоўскага раёна ад Сазонава Уладзіміра Дзмітравіча, 1947 г. н.).

Паўторы робяць радкі цэласнымі, а думку больш выразнай, узмацняюць яе гучанне і падкрэсліваюць вобраз. Асаблівую эмацыянальную насычанасць набывае прыпеўка, дзякуючы паўторам аднаго і таго ж слова ў канцы радка або ў пачатку яго:

Сир-бирь-бирь конфеты ела,

*Сир-бирь-бирь из баночки,
Сир-бирь-бирь избаловалась,
Хуже хулиганочки.*

*Я решила, я решила,
Я решила – сделаю.*

Я решила разорвать

*На нем рубаху белую (записана ў в. Цагельня Рагачоўскага раёна
ад Сцепчанка Валянціны Паўлаўны, 1957 г. н.).*

Такім чынам, з дапамогай прыпевак людзі адлюстроўвалі свае
эмоцыі і перажыванні, прыпеўкі дапамагалі выходзіць са складаных
жыццёвых сітуацый з гумарам і аптымізмам.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ